

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ З ДЕЛІНКВЕНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Ключовою проблемою сьогодення, на думку багатьох сучасних дослідників і вчених, є вивчення змін, які відбуваються в свідомості особистості періоду дорослішання у зв'язку з кардинальними перетвореннями в політичному, економічному та духовному житті нашого суспільства. Зростаюча особистість, опиняючись на порозі дорослого життя, зіштовхується з труднощами та перепонами у визначенні власної життєвої та професійної перспективи на майбутнє. Процес самовизначення особистості з відхиленнями від норми, в поведінці, характеризується особистісною невизначеністю, засвоєнням системи “делінквентних” цінностей, пошуком неадекватних засобів задоволення власних потреб, відсутністю чітких уявлень про майбутню професію, варіативним ставленням до вибору професійної діяльності та труднощами у здійсненні професійного вибору.

Делінквентна поведінка (порушення дисципліни, погані вчинки, злочини тощо) - це один із п'яти типів девіантної поведінки. До девіантної поведінки також належать адиктивна поведінка (тютюнопаління, алкогольна залежність, токсикоманія, наркотична залежність), патохарактерологічна поведінка, проституція, суїцидальна поведінка [1].

Суть делінквентної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості й суспільства, особистості та групи. В основі відхилень у поведінці переважно лежить конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі й прорахунки.

Делінквентна поведінка, зокрема і підлітків, загрожує соціальному порядку й благополуччю оточуючих.

Проблема відхилень від соціальної норми почала турбувати людство дуже давно. У результаті аналізу сутності та причин делінквентної поведінки

утворилося кілька теорій, що з різних позицій підходять до пояснення цього явища.

Аналіз теорій соціальних відхилень доводить, що визначальними факторами відхилень від певних норм є: рівень свідомості, моральності, розвиненість у суспільстві системи соціальних регуляторів поведінки людини та сформоване ставлення суспільства до людей, що порушують норми моралі й права. Істотним показником делінквентної поведінки виступає відхилення в ту чи іншу сторону з різною інтенсивністю і, внаслідок різноманітних причин, від поведінки, яка визнається нормальною.

Делінквентна поведінка має складну природу, обумовлену найрізноманітнішими чинниками, що перебувають у складній взаємодії та взаємовпливі. Профілактика й корекція відхилень у поведінці - це майже завжди вирішення питання про їх причини. Причинно-наслідкові зв'язки при цьому можуть бути різноманітними.

Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки підлітків є найефективнішою в навчальних закладах. Вона можлива за умови такої організації педагогічного процесу, що забезпечить формування культури, адекватних соціальних норм поведінки, здорового способу життя. Важливим є реалізація психолого-педагогічних технологій формування активного психологічного захисту, ціннісного ставлення до здоров'я, індивідуальної стійкості до відхилень у поведінці [4]

Самовизначення особистості періоду підліткового віку представлено в класичній психологічній науці роботами С. Рубінштейна, Л. Виготського, Л. Божович, Д. Фельдштейна і розуміється як свідомий акт виявлення та утвердження власної позиції зростаючої особистості в проблемних ситуаціях, її готовність усвідомлено й самостійно планувати та реалізовувати перспективи свого розвитку.

На думку Жигайло Н. І., професійне самовизначення особистості періоду дорослішання, актуалізується завдяки розвитку процесів самопізнання, самовиховання та самовдосконалення. Вчена також наголошує на активізації самопізнання підростаючою особистістю власних індивідуальних

особливостей, інтересів та прагнень, що є важливими для її професійного становлення [1].

К. Роджерс схилився до думки, що самовизначення особистості залежить від її "актуалізації", яка являє собою здатність до розвитку власних здібностей та максимального виявлення своїх найкращих якостей. Найважливішим мотивом життя (мотивом самоактуалізації) К. Роджерс, вважав процес реалізації особистістю протягом всього життя власного внутрішнього потенціалу з метою продовження її повноцінного життєіснування [2, с 79].

Експериментальне вивчення особливостей професійного самовизначення підлітків з делінквентною поведінкою здійснювалося російським психологом Є. Кондратом. Як вважає вчений, у більшості проблемних підлітків спостерігається негативне ставлення до праці, корисливі мотиви трудової діяльності (бажання заробити гроші, отримати престижну посаду) та відсутність чітких пізнавальних інтересів, що ускладнює вибір ними професійного та життєвого покликання [3, с 203].

Здійснене вивчення особливостей професійного самовизначення зазначеної категорії підлітків не вичерпує всіх аспектів дослідження означеного феномену. Перспективними, на нашу думку, є такі напрямки роботи, як визначення соціально-психологічних умов розвитку професійного самовизначення підлітків з делінквентною поведінкою, з'ясування гендерних відмінностей у становленні ними професійних та життєвих завдань та планів.

Список використаних джерел

1. Жигайло Н. І. Девіантна поведінка дітей та молоді як форма соціальної дезадаптації / Н. І. Жигайло // Соціальна педагогіка. - 2007. - № 8. - С. 105-111.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / пер. с англ.. –М. : Прогресс, Универс, 1994.
3. Кондратюк Е. Н. Профессиональное самоопределение подростков с антисоциальным поведением // Педагогика. - 2004. - № 3.
4. Орел Г. О. Організація роботи з профілактики девіантної поведінки серед підлітків / Г. О. Орел // Соціальний працівник. -2007.- № 9. - С. 24- 31.